

"מחשבות על פרשת בראשית"

מתוך "ליקוטי שמואל"

מלקט ועורך: ש. אייזיקוביץ

eisikovits1@gmail.com

מכוניות אוטונומיות מול צלם אלוקים

הרב אליעזר אייזיקוביץ

חברת 'גוגל' ואחרים השיקו לאחרונה מכוניות אוטונומיות המסוגלות להתנייד בכוחות עצמן. כדי להסתדר במציאות הדינמית של הכביש הסואן תוכנתו המכוניות כיצד להגיב לכל סיטואציה אפשרית. לפי הפרסומים, בעתיד תידרש המכונית גם להכריע בשאלות מוסריות כמו מה קורה כשהרכב שועט על גשר במהירות גבוהה כאשר על המסלול ממול מופיעה אוטובוס ובו ארבעים תלמידים. גם מצבים כאלה יתוכנתו מראש לתוך מערכת ההפעלה של הרכב.

האם גם האדם הוא סוג מתוחכם מאוד של מכונית אוטונומית שכל הכרעותיו תוכנתו מראש? פסיכולוגים וביולוגים מטריאליסטים ישיבו בחיוב. לדעת סטיבן פינקר האדם אינו אלא רובוט חושב. פרנסיס קריק טוען שהבחירה החופשית היא אשליה, ואילו ריצ'רד דוקינס אומר שהאדם אינו אלא סך הדי-אן-אי שלו רק שיש בכוחו להתעלות על הנתונים הטבעיים שלו ולהיות טוב יותר מהגנים המרכיבים אותו. אבל אם האדם אינו אלא הגנים שלו מנין ייקח את היכולת להתעלות מעליהם?

שלילת חופש הבחירה מוליכה לשלילת האחריות האישית, ומכאן ההיסוס שיש לאנשים רבים לגזור מהעמדה המטריאליסטית את המסקנה הלוגית הנגזרת ממנה גם אם זו הפילוסופיה שבה הם מאמינים. בשנות העשרים הועמדו שני צעירים, ליאופולד ולוב, לדין באשמת רצח. הפרקליט הנודע קלרנס דארו הביא להקלה בעונשם לאחר שטען בפני השופט כי הושפעו לבצע את המעשה על ידי עשרות גורמים סביבתיים (הורים, חינוך, אופי, תקשורת וכו') שהם כלל לא בחרו. "הנאשמים הינם קרבנות הטבע שכפה עליהם את המעשה", טען דארו.

התורה מציבה אלטרנטיבה להשקפה זו. הקב"ה אומר: "נעשה אדם בצלמנו כדמותנו". לדעת מפרשים רבים "צלם אלוקים" מתייחס לתכונת הבחירה החופשית שיש לאדם. צודקים הטוענים שלמקבץ של מולקולות אורגניות אין ולא תתכן בחירה חופשית. אבל כאשר הקב"ה נפח באדם נשמת חיים הוא הוסיף לו רכיב לא-גשמי המקנה לו יכולת שאלמנטים גשמיים בלבד אינם מסוגלים להעניק. הבחירה החופשית היא אחד האלמנטים הללו.

זהו גם הסבר אפשרי ללשון הרבים בו נוקט הכתוב. לו היה הקב"ה בורא את האדם בשלמותו אזי הבחירה החופשית שלו הייתה נותרת אופציה תיאורטית בלבד שאינה ניתנת למימוש. כי איזה מקום יש לבחירה אם האדם עשוי והרכבתו הושלמה?

כדי לתת מקום לבחירה חופשית יישומית יצר ה' את האדם כבריה חלקית. כביכול אמר לו, "אני הענקתי לך תנאים התחלתיים, חומרי גלם, אנרגיה, הזדמנויות ומשאבים. כעת תורך ליטול את החלקים הללו וליצור מהם את השלמות האנושית". האדם הוא אפוא שותף מלא ביצירת עצמו ומכאן לשון הכתוב "נעשה אדם" הקב"ה והאדם ביחד יוצרים את האדם.

עם תובנה זו המגדירה מראש את חירותו של האדם כבסיס האולטימטיבי לכל אחריות מוסרית ניתן להתקדם הלאה לתוך התורה. בדרך זו אנחנו עוקרים את ההגה מידי הרובוט ומחזירים את האדם למושב הנהג. כעת לא נותר לנו אלא לבחור ביעד הנכון ואנחנו מוכנים לצאת לדרך - יהיו אשר יהיו ההוראות שהסביבה והגנטיקה משפיעות עלינו.

שתהיה לכולנו נסיעה טובה.

שבת בראשית

"גן עדן" – מעבדה להשלמת בריאת אדם הראשון. כלומר, לא סיפור נפרד אלא המשך מעשה הבריאה. הסביבה שבה ניתן לממש את חופש הבחירה שהיא השלמת תהליך יצירת האדם. הקב"ה בורא את התשתית הגופנית + נפש, אבל האדם שותף למעשה הבריאה של עצמו צריך להשלים כל היתר.

"נעשה אדם" – בלשון רבים פונה לאדם עצמו. אתה ואני ביחד ניצור "אדם".

בתוך גן עדן יש אובייקט אסור – "עץ הדעת". רשב"י: אין שם לעץ הדעת כי אין האיסור מצד מהותו אלא נבחר עץ סתמי העיקר להעמיד את האדם בפני מצב שמהו אסור לו.

יש כוח פיתוי והוא "הנחש".

בעקבות פי' הספורנו – הנחש הוא כינוי ליצר הרע. מוטציה יחודית המשלבת את "כוח המתאווה" עם "כוח המדמה" והוא "ערום (אצל האדם!) יותר מאשר בכל חיות השדה". רק אצל האדם יש כוח מדמה שבשילוב התאווה והאמביציה דוחפים אותו לפעולות – טובות ורעות – החורגות מצורך הישרדותי. כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו.

הנחש הוא איש המכירות האולטימטיבי – הוא צריך למכור מוצר שבורא העולם עצמו מצהיר כי הוא קטלני והרסני. הספורנו מבין את "ביום אוכלך מות תמות" לא כעונש אלא כתוצאת האכילה, שהבחירה באיסור גוררת הרס ונזק.

הנחש יוצר פנטזיה כוזבת הממריצה את האדם להתעלם אפילו מהמציאות הנשקפת לו. עיוות קונגנטיבי.

בימינו הנחש מסתייע במנגנונים כבירים של פסיכולוגיית המונים. איך ניתן לעמוד בפניו?

התשובה מופיעה בדברי הספורנו אחרי חטא קין לפתח חטאת רובץ ואתה תמשול בו – באמצעות צלם האלוקים שבאדם יש לאדם את היכולת לעמוד בפני פיתויי החטא. והוא בבחינת כל יום מבקש היצר הרע להמית את האדם אלמלי הקבה מסייעו ועומק הכוונה לך שהסיוע האלוקי ניתן "אד-הוק" אלא שמתחילת בריאתו ניטעו בו כוחות המאפשרים לו להכריע את הנחש והיינו צלם האלוקים. (הרב קופרמן מביא שכך גם ביאר הרן בדרשותיו – הסבר רציונאלי לעניין)

ואומנם יכולת הבחירה אינה מתבארת במונחים מטריאליים גרידא כידוע, ואף מוכחש על דעת מדענים המאמינים בחומריות אלא נובע מהפונקציות הגבוהות בנפש האדם המאפשרות לו לרסן את הדחפים המידיים ששורשם במערכת הלימבית. אולם אין למדע הסבר מנין מגיע הכוח הזה כשם שאין לו הסבר לכל יתר תכונות התודעה, ומקורו של הכוח הזה בנשמה שנפחה בו מהבורא ועל כן מעניקה לאדם יכולות החורגות ממה שהמערכת הגשמית יכולה לאפשר.